

MUŽ, KTORÝ DAL POVSTANIU VELENIE. 120 ROKOV OD NARODENIA GENERÁLA JÁNA GOLIANA

Peter KOVAL



Ján Golian

„Začnite s vysťahovaním“ – známe slová, ktoré 29. augusta 1944 odštartovali Slovenské národné povstanie (SNP). S platnosťou od 20:00 hod. ich ako heslo vydal veliteľ Vojenského ústredia Slovenskej národnej rady (SNR) pplk. gšt. Ján Golian jednotlivým posádkam zapojeným do prípravy SNP. Bol to pokyn k začiatku aktívnej obrany pred okupáciou územia Slovenskej republiky nacistickým Nemeckom.

Pred 120 rokmi, 26. januára 1906, sa v maďarskom meste Dombóvár narodil Ján Golian, dôstojník, ktorého meno je neodmysliteľne späté so SNP. Pochádzal z početnej rodiny otca strojníka Rudolfa Goliana, rodáka z Veľkých Šurian, a matky Gizely z Komjatíc. Rodičia sa z existenčných dôvodov presťahovali do Dombóváru, kde si otec Rudolf našiel prácu ako opravár poľnohospodárskych strojov na veľkostatku. Z desiatich detí vychovali iba po-

lovicu (tri dievčatá a dvoch chlapcov), päť ostatných zomrelo na rozličné choroby.

Rodina sa ešte počas Jánovho detstva presťahovala z Dombóváru do Poľného Kesova, neskôr do Mojmíroviec, aby sa nakoniec rodičia s deťmi usídlili v Trnenci nad Váhom. Vzdelanie Ján Golian získaval postupne na nižšej strednej internátnej škole v Bojnej pri Topoľčanoch (tu zažil vznik Československej republiky a zmeny vo vyučovacom jazyku), ďalej na Vyššej priemyselnej škole strojníckej v Bratislave (tam v roku 1925 zmaturoval), odkiaľ plánoval odísť na Vysokú školu technickú do Brna. Štúdium na tejto škole bolo však nad jeho finančné možnosti. Do roku 1927 preto študoval na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave. Bezplatné štúdium na akadémii dokončil ako poručík delostrelectva. Ako vojak bol pridelený k 3. delostreleckému pluku v Litomeřiciach. Jeho vášeň ku koňom ho primäla nechať sa preveliť k vojenskému jazdeckému učilištiu v Pardubiciach, kde skĺbil profesiu so svojou vášňou. Vyššie vzdelanie si dva roky dopĺňal na Vysokej škole vojenskej v Prahe. Zhoršujúca sa medzinárodná situácia a dve mobilizácie v roku 1938 mali vplyv aj na kariéru Jána Goliana. Po tom, čo sa tretí ročník vysokej školy neotvoril, bol viac ako rok po povýšení na hodnosť kapitána v máji 1938 prevelený do 10. divízie v Banskej Bystrici. Rozhodnutie Mníchovskej konferencie v podstate rozhodlo o jeho ďalšom osude, o definitívnom usídlení sa na Slovensku.

odsekMedzinárodné udalosti a celoeurópsky politický vývoj vnímal veľmi citlivo. Dotýkal sa ho nielen ako profesionálneho vojaka, ale aj ako človeka. Rozhodnu-

tie Viedenskej arbitráže z novembra 1938 znamenalo, že aj Trnovec nad Váhom, kde stále bývala jeho matka s bratom, bol zahrnutý do zabraného maďarského územia. Rozpad Československa prežíval ako veľké sklamanie a Slovenský štát považoval len za provizórium, no v armáde zostal a pokračoval v službe. Až do roku 1944 pôsobil na veliteľstve 1. divíznej oblasti v Trenčíne. V roku 1940 sa stal majorom generálneho štábu. Po vstupe Slovenska do vojny proti Sovietskemu zväzu pôsobil aj v Rýchlej divízii na východnom fronte, kde nadviazal prvé kontakty so sovietskymi partizánmi. Nestotožnil sa s režimom samostatného štátu, s jeho lojalitou voči Nemecku a naďalej udržiaval styky s dôstojníkmi, ale aj politickými predstaviteľmi československej orientácie. Po návrate z východného frontu bol už ako podplukovník prevelený do Banskej Bystrice a stal sa náčelníkom štábu Veliteľstva pozemného vojska v Banskej Bystrici. Zhromaždil okolo seba skupinu dôstojníkov s protifašistickým zmýšľaním, medzi nimi napr. pplk. Mikuláša Ferjenčíka, pplk. Mirka Vesela či pplk. Dezidera Kišša-Kalinu, a nadviazal rádiotelegrafické spojenie s Londýnom. Prezident Edvard Beneš ho 23. marca 1944 poveril prípravou vojenského vystúpenia na Slovensku. Golian sa tak ocitol v mimoriadne riskantnej pozícii: navonok zostával dôstojníkom armády štátu, ktorý bol spojencom nacistického Nemecka, v skutočnosti však tajne pripravoval ozbrojený odpor proti nemu. Po dohode so SNR stál od 27. apríla na čele Vojenského ústredia, ktoré vypracovalo plán povstania. Ten odoslali na schválenie do Londýna 28. júna a nasledujúci deň ho predstavili SNR.

Príprava povstania bola mimoriadne náročná a vyžadovala si koordinovanosť všetkých zapojených zložiek. Leto 1944 prinieslo v súvislosti s vývojom druhej svetovej vojny väčšie napätie a nepokoj, pričom situácia sa stávala čoraz ťažšie zvládnuteľnou. Golian sa snažil brzdiť predčasné partizánske akcie, pretože vedel, že môžu vyprovokovať Nemcov. Nepodarilo sa mu však zabrániť tomu, čoho sa obával. V poslednej dekáde augusta 1944 partizáni obsadili viaceré slovenské mestá a obce. Vystúpenia partizánov v Turčianskom Sv. Martine, Ružomberku a Brezne priviedli Nemcov k zásahu a 28. augusta 1944 prezident Jozef Tiso súhlasil so vstupom nemeckých vojsk na Slovensko. Na druhý deň večer, po rozhlasovom prejave ministra obrany Ferdinanda Čatloša, vydal Golian pokyn „Začnite s vysťahovaním“, ktorý znamenal začiatok ozbrojeného odporu –SNP.

Plán počítal so spoluprácou so Sovietskou armádou a s dôležitou úlohou dvoch divízií na východnom Slovensku. Tie sa však nepodarilo zapojiť a Nemci ich rýchlo odzbrojili spolu s veliteľstvom v Prešove. Golian bol z vývoja sklamaný. Historici pripomínajú, že spolu so svojimi spolupracovníkmi niesol aj časť zodpovednosti za výber niektorých veliteľov posádok na západnom Slovensku, ktorí v kritických chvíľach zlyhali. Napriek tomu riadil obranu povstaleckého územia a na niektorých úsekoch frontu sa osobne objavil, aby posilnil morálku vojakov. Československé ministerstvo obrany v Londýne ho povýšilo na plukovníka generálneho štábu a SNR na brigádneho generála, čo londýnska vláda potvrdila v polovici septembra.

Na jeho žiadosť prišiel z Londýna generál Rudolf Viest, ktorý 7. októbra 1944 prevzal velenie povstaleckej armády. Golian zostal jeho zástupcom. Keď sa vojenská situácia zhoršila, opustilo veliteľstvo koncom októbra Banskú Bystricu a presunulo sa na Donovaly. Viest spoločne s Golianom tam v noci z 27. na 28. októbra vydali posledný operačný rozkaz povstaleckým vojskám. Nariadili im prejsť na partizánsky spôsob boja. Obaja generáli sa potom vydali s ďalšími vojakmi smerom na Poľanu,

cez ťažký terén a v nepriaznivom počasí. Dňa 2. novembra dorazili do Pohronského Bukovca, kde našli úkryt, no nasledujúci deň ich zajali. Po výsluchu ich previezli do Banskej Bystrice, potom do Bratislavy a nakoniec ich transportovali do Berlína. Odtiaľ ich pravdepodobne previezli do koncentračného tábora Flossenbürg, kde boli popravení. Presný dátum a okolnosti Golianovej smrti však nie sú doteraz známe.

Golian nebol iba vojakom plniacim rozkazy. Bol organizátorom, ktorý dokázal v tajnosti spojiť armádu, odboj a politické zázemie do jedného plánu, a to s vedomím, že ho to môže stáť život. Povstanie napokon nedosiahlo všetky svoje ciele, no ukázalo, že Slovensko nebolo iba pasívnym spoluhráčom nacizmu a že významná časť jeho občanov bola ochotná riskovať pre slobodu.

Za zásluhy mu in memoriam v roku 1945 udelili Rád SNP I. triedy a v roku 1995 mu prezident Michal Kováč prepožičal in memoriam aj štátne vyznamenanie Rád Ľudovíta Štúra I. triedy.

Použitá literatúra:

Biografický lexikón Slovenska. III. G – H. Martin: Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2007, s. 158 – 159.

STANISLAV, Ján. Generál Ján Golian. In *Zborník Múzea Slovenského národného povstania*. Martin: Osveta, 1990, s. 145 – 157.

Generál Golian a jeho doba. Materiály z odborného seminára k 100. výročiu narodenia Jána Goliana Banská Bystrica 31. 10. 2006. Dezider Tóth (ed.). Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2006. 283 s.

SEGEŠ, Vladimír a kol. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha: Ottovo nakladateľství, 2015. 592 s.

Generál Ján Golian. Dostupné online: <https://muzeumsnp.sk/vzdelavanie/osobnosti/general-jan-golian/>